

VNIVERSITAT DE VALÈNCIA

Investidura com a Doctor "Honoris
Causa" per la Universitat de València a
Iñaki Gabilondo Pujol

Discurs d'acceptació

València, 3 febrer de 2012

L'HONOR QUE EM FA AQUESTA UNIVERSITAT M'ACLAPARA. La seua història, el seu prestigi, la immensa saviesa concentrada ací pesen tant, que només la seua generositat ha pogut trobar un plec que pugua acomodar la simple vida professional d'un periodista. Suppose, però, que la seua decisió té una amplitud major que el reconeixement personal. Si més no, així ho entenc. I, en tot cas, així ho rep. En nom de la ràdio, en nom dels companys i companyes que en les últimes dècades, des de l'arribada de la democràcia, han transformat un mitjà només popular, càlid i familiar en una referència social i política de primer ordre, sense perdre la seua condició de mitjà popular, càlid i familiar. Sí que forme part d'aquesta generació, i em sent molt orgullós d'haver contribuït al seu ascens a la primera divisió informativa. Però vam ser molts. I és un honor representar-los avui en aquest acte.

Us podria contar amb prou detall el que s'ha esdevingut aquests últims quaranta anys en el periodisme espanyol. Però no sóc capaç d'intuir-ne ni tan solament les pròximes etapes. Aquesta activitat, igual que totes les altres, viu sota el llamp de la crisi. Però, a més, és afectada directament per l'impacte de les noves tecnologies, que han posat al caire de l'abisme el model de negoci en què se sustentava històricament. Aquesta doble sotragada està tenint repercussions econòmiques molt greus, com sabem. Però, tot i que això se sap menys, també està afectant la substància mateixa de la comunicació, des del moment en què tota l'energia de les empreses, i quasi tota la creativitat dels seus directius, van adreçades obsessivament a intentar quadrar els comptes. N'és la conseqüència paradoxal que els mitjans passen el dia comptant, comptant nombres, anunciants, espectadors, lectors, oients; però a penes tenen temps per pensar què cal contar, i per què, i com. D'aquest desequilibri deriven molts disbarats que observa la societat en alguns mitjans de comunicació i que corren el risc de ser acceptats com a veritats professionals.

Si perdre el nord és perillós en qualsevol circumstància, ho és més quan, com ara, vivim canvis incessants i vertiginosos. Tot va tan de pressa que quasi ens sembla imaginable la velocitat a què viatgem per l'espai, a cent mil quilòmetres per hora. I estem tan atordits que quasi percebem el nostre moviment sobre l'eix de la Terra, a quatre-cents metres per segon. No són dades més difícils de creure que el creixement

exponencial de la població mundial. Avui naixeran 219.000 xiquets; demà, altres 219.000; i l'altre, altres tants; i l'altre... I en territoris als quals no prestem l'atenció deguda – la tecnologia, la informàtica, la biologia, la genètica, la intel·ligència artificial, la medicina–, s'hi estan fent passos que transformaran el nostre món, la nostra societat, la nostra ment. Tot això, a més, en un planeta que ja no té portes ni finestres. La globalització permet la circulació de tots els vents en totes direccions, cosa que provoca una infinitat de remolins que han desestabilitzat les nostres estructures i el que quedava de les nostres certeses. Sobre aquest onatge ha anat apareixent un monstre, un superpoder financer, davant el qual –si més no fins ara– s'estan inclinant les democràcies, al mateix temps que les nacions, referència europea de llar des de fa dos segles, cedeixen sobirania a embrions d'estructures superiors. No sé si, afegit al que s'ha dit o com a conseqüència del que s'ha dit, per compondre la tempesta perfecta, esclata la crisi. Ignasi Ramonet, director de *Le Monde Diplomatique*, parla d'un "feix de crisi", econòmica, cultural, educativa, moral, que ensopeguen les unes amb les altres, s'enreden, es fan la traveta; però que, en definitiva, són distintes cares d'un mateix poliedre.

No cal donar molts detalls d'aquest procés, que sembla més una al·lucinació. Cadascun de nosaltres l'està vivint. La sociologia i la psicologia estudien amb deteniment aquest temps i els seus estupors. Un estudi universitari elaborat

a París ens va permetre conèixer que un alt percentatge de ciutadans amb mitjans i alts càrrecs de responsabilitat (altíssim en els majors de quaranta anys), tem no estar preparat per gestionar tanta complexitat, dubta de la seua capacitat i creu que avui es requereixen unes destreses que domina a mitges. Una inquietud que cadascú viu en secret, com una mena d'impostura que tracta d'amagar, sense saber que a tothom li passa el mateix.

Així les coses, en territori tan summament relliscós, canviant i incontrolable, l'ofici de periodista s'omple d'interrogants.

Com saber què contar, com saber prou per poder contar, com saber contar?

I, per si això no fóra prou, per a què contar si, aparentment, tot el saber és a la mà amb un simple clic d'ordinador?

Daniel Inerarity, catedràtic de Filosofia Política i Social del País Basc, s'ho planteja en l'últim llibre, *La democràcia del coneixement*: “El saber és a tot arreu. Al nostre abast hi ha més saber del que podem saber.”

Al meu parer, encara que tot sembla convidar-nos a fer les maletes i anar enterrant la professió, el periodisme és i serà més necessari que mai precisament en les circumstàncies actuals. Perquè aquest immens volum de dades al nostre abast ha produït una nova ignorància: la del saber sense entendre, si es pot dir saber del que no s'entén.

D'altra banda, una gran part de la immensa allau informativa proporcionada per la xarxa procedeix de fonts no identificades. Com donar crèdit a allò que té una procedència que desconeixem? La fascinació que ens produeix tanta novetat tecnològica ens ha infantilitzat el cervell. I, en un fantàstic moviment regressiu, atorguem rang de modernitat i llibertat màxima a qualsevol missatge anònim. No deixa de ser paradoxal que, en el moment en què la societat exigeix més garanties a tot el que l'afecte (per exemple, la traçabilitat de qualsevol aliment que s'endú a la boca, des del prat en què va pasturar el bestiar fins a la granja en què van criar els ocells), pugui considerar indiferent el punt d'origen d'allò que té capacitat per determinar les nostres opinions. Reclamaríem el descontrol alimentari en nom de la llibertat?

La solvència, un valor molt reconegut socialment, ho serà més cada dia. Els ciutadans la demanaran en defensa pròpia. Siguen com siguen els nous suports, canvie el que canvie i s'invente el que s'invente, els fonaments han de ser els mateixos que van ser necessaris per construir el vell periodisme. Si de cas, amb una exigència ètica de nivell superior, atès que hem comprovat que, com més complexa es fa la vida social, més creix la desconfiança.

El cinisme, i aquest instint desdenyós que portem de sèrie els espanyols, tendeix a prendre's de broma aquestes invocacions a l'ètica, que creu volutes de fum i res. Doncs bé, apliquem el

màxim realisme: si no se sustenta en principis ètics de gran solidesa, recognoscibles pels ciutadans, qualsevol projecte periodístic estarà condemnat a la irrellevància i es perdrà en la gegantesca cacofonia de les veus inútils. Diguem-ho encara més clar: si no reconstrueix el vincle de complicitat amb la societat, a partir dels seus principis més bàsics, el periodisme morirà. Llavors sí, que morirà i esdevindrà un subgènere de la propaganda, o de la psiquiatria, com la hipnosi clínica, o –en el més lleu dels casos– de l'entreteniment.

Aquests són només alguns dels assumptes sobre els quals hauria de reflexionar el periodisme. Però no ho està fent. Les innumerables anàlisis sobre el futur tracten bàsicament sobre model empresarial, economia i tecnologia. Com si el pas dels anys i el terratrèmol actual no haguera afectat també la substància mateixa de la comunicació i no tinguérem res a repensar sobre la naturalesa d'aquesta activitat, el seu perquè i el seu per a què, la seua responsabilitat social, els criteris que regeixen la nostra selecció i valoració de notícies, els tractaments i els llenguatges. No podem estar tan cecs per no veure que, per desviacions mercantils, polítiques, rutines, o per simple efecte de la supèrbia, ens hem anat allunyant de l'únic principi periodístic indiscutible, mentre convertíem la llibertat d'expressió en un parapet des del qual disparar amb impunitat. He d'explicar quin és aquest principi periodístic indiscutible: som simples gestors públics (fins i tot des de l'empresa privada), com administradors del dret ciutadà a la

informació. El compromís amb la societat està en l'essència del periodisme, en el seu substantiu. La rendibilitat i la ideologia estan en la substància de l'empresa periodística. La història ha demostrat que poden ser compatibles. Però la crisi present ha enviat les inquietuds periodístiques al fons del soterrani. Els més joves, fins i tot, criats en aquesta cultura del *resultatisme*, de la desesperació comptable, i immersos en la mitificació de l'èxit, creuen sentir música gregoriana quan se'ls parla de l'imperatiu categòric dels periodistes: el dret a la veritat dels oients, lectors i espectadors. Havia d'explicar aquest principi periodístic indiscutible. També he dit que, a vegades, convertíem la llibertat d'expressió en un parapet des del qual disparar amb impunitat. Això, però, no tinc cap necessitat d'explicar-ho.

La gamma temàtica per a un examen a fons del nostre ofici és amplíssima. Oferim només tres exemples d'allò que mereixeria meditacions profundes. Primer: la dessincronia entre els temps de la justícia i els temps del periodisme. Com fer compatible l'exercici informatiu –que es juga en minuts– amb el desenvolupament dels processos judicials –que el garantisme exigible obliga a terminis llargs. Com pot sobreviure la presumpció d'innocència? I el secret de sumari? És possible segellar determinats àmbits o és impossible sostraurer-ls a la curiositat pública? Com s'ha de comportar el periodisme modern?

Segon exemple: per què contem el que contem i no cap altra cosa? Per què, dels milions de fets esdevinguts avui, tots els programes informatius seleccionen, aproximadament, els mateixos dotze o quinze? Quan va ser l'última vegada que hi vam pensar? Què, qui o per què ha elevat a dogma el joc de rutines que apliquem?

I tercer exemple: es pot relatar la complexitat en els mitjans de comunicació de massa? El ritme accelerat de vida, la pressa, el consum compulsiu de tot, també de la informació, ens empeny a la simplificació, a la màxima brevetat, al titular, al flaix; la batalla amb la competència ens esmola i ens força al més agut i punyent. L'impacte no busca la raó, l'esquiva. Què fem amb el que és complex? (quasi tot ho és). I què fem sense els matisos, sense els quals no és possible acostar-se a la veritat?

Heus ací alguns dels molts territoris als quals hauríem d'enviar expedicions d'exploració a fi que, quan les empreses hagen descobert les noves vies de comercialització del periodisme, aquest encara siga viu. Ara com ara, aquesta mena d'assumpes no figura en les nostres preocupacions. Només la política actua tan d'esquena a la realitat, repetint rutines susceptibles de corcar-se, si no s'han corcat ja. No és una dada menor que ambdues activitats –el periodisme i la política– siguen jutjades pels ciutadans amb una severitat creixent. Acusades del mateix delictes: haver-se distanciat de la gent, justificar-s'hi però no tenir cap més objectius que

els del gremi, de l'empresa, del partit. Als uns i als altres ens aniria bé recordar que l'iceberg que el capità del *Titanic* no va veure és per a nosaltres el descrèdit. I que el descrèdit ja ha provocat algunes fissures en la nostra línia de flotació. Seria absurd exagerar, però seria temerari ignorar-ho. Per relaxació ètica hem perdut respectabilitat. I per devaluació tècnica viatgem cap a la banalitat en comptes d'anar cap a l'excel·lència.

Naturalment, tot el que el periodisme farà o deixarà de fer dependrà del valor que la societat concedisca al que és comú. La matèria primera del periodisme és allò que és comú; aquest és el terreny en què actua. El destinatari del missatge és l'individu, però els continguts versen sobre el que és col·lectiu, compartit. La raó de ser del periodisme és acompanyar l'home en el seu somni de llibertat, en la seua aventura com a membre d'un col·lectiu d'éssers humans lliures. Richard Kapucinsky deia que el periodista havia d'abandonar aquest ofici si no li importaven els altres. Podríem dir que aquest ofici manca de sentit si a ningú no li importa ningú, si l'individualisme tanca cadascú en la seua bombolla, despreocupat de la resta. Ja avui hi ha indicis que aquest no és un risc impossible. N'hi ha prou de comprovar el respecte que ens inspiren els espais públics, que creiem que no són de ningú en comptes de creure que són de tothom. De manera que, per a un periodista, contribuir a fer créixer el

sentit del que és comú és, a més d'un exercici de civisme, una manera de fer clients.

Un vell aforisme de les antigues redaccions deia: en cas de dubte fes bon periodisme. Avui, quan el dubte és l'aire que respirem, es pot afegir: bon periodisme, rumb a l'home. A l'ésser humà, que se'ns ha perdut en la fullaraca de les xifres tan plenes de zeros que no sabem desxifrar, en les burocràcies i els galimaties de la política, dels jocs d'interessos i les guerres de poder. El periodisme, apassionadament abraçat a la peripècia humana, més a prop de la política de les coses que de les coses de la política. El periodisme de la vida real, on no fan riure les causes nobles. El periodisme que s'atrevisca amb el relat de la fabulosa transformació del món d'avui i capte els homes per al coneixement del que interessa que els interesse perquè els afecta de forma decisiva: els apressants desafiaments per al nostre món i la nostra espècie, des del canvi climàtic fins a l'escassetat d'aigua, la guerra alimentària i l'emigració. El bon periodisme, que descobrisca els nous grans narradors per atrapar-nos en el seguiment de les portentoses novetats que s'estant produint en el macrocosmos i en el microcosmos, que posaran del revés la nostra vida. El bon periodisme, per ajudar l'home en la seua excursió més meravellosa: de la consciència a la presa de consciència.

I del periodisme, la ràdio. La germana segona que el periodisme imprès –el seu germà gran–, culte i urbà, va tractar de bon principi com a ventafocs provinciana. La ràdio,

la germana menuda de la qual –la televisió–, tan lluminosa i espectacular, va creure condemnada a esvair-se entre la boira com una llengua morta. La ràdio continua vigorosa i esplèndida, sostinguda en allò que sempre li garantirà un paper d'importància, passe el que passe i canvie el que canvie: la seua condició de mitjà compatible amb qualsevol activitat; segona veu de tot el que vulga fer l'ésser humà; companyia en hores, minuts i segons, com el tic-tac d'un rellotge; tan arran de vida com la realitat mateixa; i nascuda per a l'amistat, ja que sap estar en primer pla, quan se la sent, i plegar-se si molesta, quan només se la sent. La ràdio, l'aposta segura dels mitjans de comunicació, ja que el seu futur –amb les transformacions que es vulga– l'estabilitza una necessitat humana: la intercomunicació personal.

A ella, la ràdio, expresse el meu agraïment. M'ha permès viure en contacte amb tot el que succeïa –tantes coses transcendents els últims quaranta anys– i en contacte amb la gent a la distància més curta possible, a la distància del sentir alhora. I el meu agraïment a la ràdio, finalment, perquè només a ella, i a la generositat d'aquesta Universitat, dec l'enorme honor que se m'ha fet avui.

Moltes gràcies